

Clavats a l'escor

Vint-i-un anys després d'aquell 24 de març de 1976, tres testimonis recorden l'horror del cop d'estat militar que va instaurar la dictadura més sinistra de l'Argentina. Un període que encara no està, ni de bon tros, superat.

La setmana després del vintè aniversari de l'anomenat Proceso de Reorganización Nacional, recordat a Buenos Aires amb marxes i concerts organitzats per les mares de la Plaza de Mayo i per grups de drets humans, el cap d'Estat Major conjunt de les forces armades, tinent general Mario Cándido Díaz, justificava en un discurs públic la guerra bruta contra la subversió durant la dictadura. El militar disculpava els responsables de tortures i matances argumentant que a mitjan anys 70 la subversió era una gangrena que podria les essències de la pàtria i que, contra això, tota forma de lluita era vàlida.

Les reaccions contra el discurs no es van fer esperar, i això que van agafar tothom per sorpresa. A l'Argentina, un país on el servei militar ha estat suprimit i on l'exèrcit ha passat a la reserva, la cançó de Cándido Díaz sonava desafinada. Fins i tot per a l'actual cap de l'exèrcit general, Martín Balza, el primer que, en nom de les forces armades, va demanar perdó al país pels excessos comesos durant la dictadura.

Just quan les paraules de Mario Cándido Díaz havien deixat de resonar, la primera setmana d'abril, el metge Jorge Bergés, ex-metge de la policia i torturador durant el Proceso, rebia vint-i-tres impactes de bala en sortint de casa seva, a Quilmes, per fer passejar el gos. Bergés, condemnat l'any 1985 a sis anys de presó per tortures, fou deixat en llibertat per la Llei d'Obediència Deguda. Entre més coses, Bergés va ser un dels màxims responsables del tràfic de nadons nascuts als centres de detenció i de

tortura durant aquella dictadura.

L'atemptat era reivindicat poc després per la Organización Revolucionaria del Pueblo (ORP), un grup que prové d'una escissió del Partido de la Liberación, un dels molts grups i grupets que els anys 70 integraven l'ala revolucionària argentina, amb la particularitat que en aquell moment l'ORP s'oposava a la lluita armada. Un presumpte portaveu de l'ORP va declarar al diari uruguaià *La República* que l'atemptat a Bergés era "el començament de la venjança del po-

sang, sigui de qui sigui. Encara hi ha massa ferides obertes per anar-ne obrint de noves. A vint-i-un anys d'haver conegut l'horror, l'Argentina el recorda prou i el té ben viu. EL TEMPS presenta a continuació tres testimonis del que no pot tornar a passar. Són tres vides, tres dones, tres generacions: Graciela, la desapareguda que ha sobreviscut a la nit dels militars; Mercedes, la mare que va llançar-se a la Plaza de Mayo per denunciar la desaparició de la filla; i Cecilia, la filla de dos desapareguts, que no ha conegut mai els pares.

Tothom està convençut que s'ha d'evitar la sang, sigui de qui sigui. Encara hi ha massa ferides obertes per obrir-ne de noves.

Mercedes, mare de la Plaza de Mayo. "La meua filla Alicia se la van endur el dia de Reis del 1978. Era separada del marit i vivia amb els tres fills, Martín, de set anys, Patricia, de sis, i Leandro, de quatre, en un pis prop de casa meua. Els *milicos* li van esbotzar la porta de vidre de l'escala i van pujar al pis. Ella tenia la porta oberta. Van deixar els nens amb una veïna i van dir que s'emportaven Alicia per dues hores o tres per fer-li unes preguntes. Li van posar una caputxa i la van baixar escales vall. Era de nit, entre les deu i les onze. A quarts d'una, el meu marit i jo ens assabentem de tot. Havíem estat a casa la meua sogra parlant del viatge que Alicia havia de fer al cap d'uns dies a Espanya. Anem ràpidament a buscar els nens, que s'havien quedat adormits amb la veïna, per dur-los a casa nostra. Al matí, els petits ens ho expliquen tot. Immediatament vaig a la policia a fer la denúncia. No l'accepten. Anem després a la prefectura de Morón, que és on teòricament havien dut la filla, però ningú no

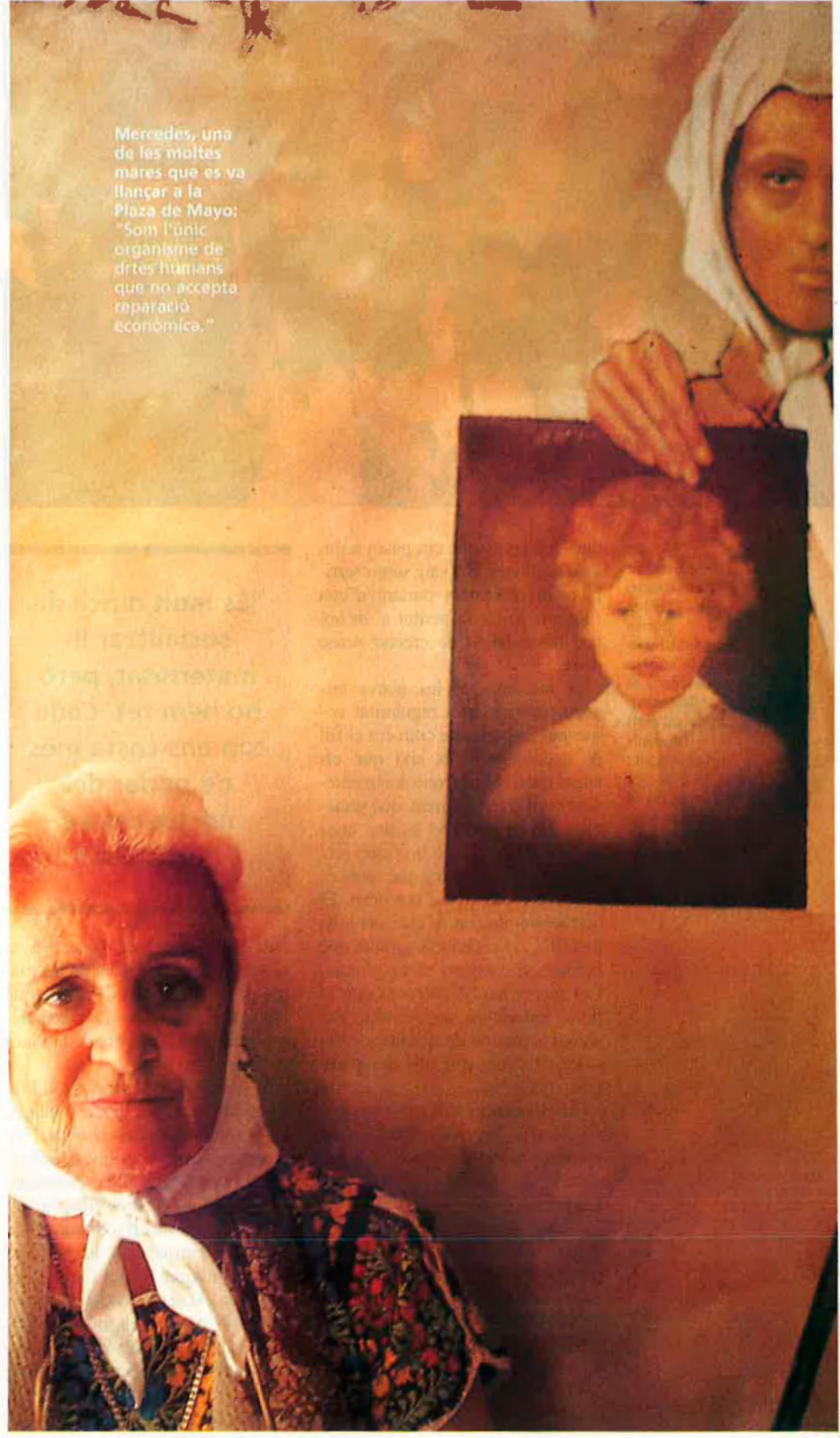
TONY VALDEZ

ador

ens dóna raó. La mateixa resposta a tots els llocs on se'ns acut d'anar a preguntar. Presentem un *habeas corpus*, el primer dels molts que després vam anar presentant. Cap resultat. Ningú no sabia dir-me res de la filla. Con si hagués desaparegut.

"Després de la desesperació dels primers dies, comença la rutina. Cada quaranta dies anàvem al Ministeri de l'Interior on tenien una fitxa oberta amb el nom d'Alicia, per saber si hi havia novetats, si en sabien res. Algun cop ens deien que tornéssim al cap de vint dies, i llavors et pensaves que allò era bon senyal, que potser se'n sabia alguna cosa. Però mai no hi havia novetats. La desesperació, la impotència, la sensació d'indefensió era impressionant. I la cosa més terrible és que tot era sinistrament preparat, encara que aleshores nosaltres no ho sabem. Les anades al Ministeri de l'Interior duren anys, sis o set, i ens diuen que hi anem tornant. Tinc guardats a casa tots els papers d'aquella època, amb els dies concrets que havies d'anar a buscar informació, tots els registres dels *habeas corpus*. El Ministeri ens enviava notes a casa assegurant que continuaven buscant la filla. Però mai no hi va haver res. A poc a poc ens adonem que tot era inútil, que no servia de res. La Justícia estava subordinada a l'autoritat militar, els jutges en exercici havien jurat el càrrec davant els militars.

"El meu marit va ser el primer que va veure les mares a la Plaza de Mayo i em va dir que hi havíem d'anar. I així ho vam fer. L'any 1984 vaig perdre el marit. No ho va poder aguantar. Jo no tenia més fills, em quedo sola. La vida queda definitivament destrossada... Un dia, ja fa anys, parlava amb el nét gran i li deia que molts cops, anant pel carrer, em semblava que veia la cara de la seva mare. Li veia la cara en les altres dones. I ell em va

Mercedes, una de les moltes mares que es va llançar a la Plaza de Mayo: "Som l'únic organisme de drets humans que no accepta reparació econòmica."

ARXIU / EFE

Alguns membres de l'associació HIJOS (Hijos por la Identidad y la Justicia contra el Olvido y el Silencio). "Cadaçun dels fills dels desapareguts s'ha de fer càrrec de la seva pròpia història", afirma Cecilia.

dir: Què creus que em passa a mi, àvia? I llavors em vaig sentir terriblement malament parlant d'una filla que jo havia perdut a un noi que havia hagut de créixer sense mare.

"A mesura que les mares ens anem trobant amb regularitat comencem a parlar de com era el fill de cadaçuna, i és així que els anem redescobrint, que anem entenent com eren realment, què pretenien. La desaparició és una cosa terrible, et queda un buit que mai no tornes a omplir. El que sents és difícil d'explicar i d'entendre. El que sabem de cert és que, als nostres fills, no els hauria agradat que la mare se'ls passés el dia plorant. Les mares també entenem que la lluita individual no serveix. Per això, cadaçuna de nosaltres es fa mare de trenta mil fills desapareguts.

"Als mocadors que ens vam posar al cap com a distintiu de les mares de la Plaza de Mayo, cadaçuna hi duia brodat el nom del fill. Després ho vam canviar i ara els mocadors no duen nom: hi duem el nom de tots. Si un sol dels desapareguts hagués aparegut, hauria estat el fill de totes. És molt difícil de socialitzar la maternitat, però ho hem fet. Cada cop ens costa més de parlar del nostre cas en particular. Entenem que a vegades cal dir noms concrets, però ens estimem

"És molt difícil de socialitzar la maternitat, però ho hem fet. Cada cop ens costa més de parlar del nostre cas en particular."

més de parlar de tots. Aquesta és la nostra manera de fer, la de les mares de la Plaza de Mayo. Perquè una cosa és ser mare de desaparegut i una altra, ser mare de la Plaza de Mayo.

"L'Asociación Madres de la Plaza de Mayo no accepta res del que ens pugui oferir el sistema. No acceptem càrrecs polítics, perquè anem contra la política partidista. Pel que fa als nostres fills, no acceptem propostes d'exhumació de cadàvers perquè els identifiquin i els adjudiquin a una família o a una altra. Acceptar cadàvers és acceptar la mort i, els nostres fills, se'ls van endur amb vida. Els volem vius i, si són morts, volem saber qui els va matar i com i, per als responsables, presó perpètua. La

desaparició és un crim que no prescriu, la mort sí que prescriu. Per això ens volen donar cadàvers. Tampoc no acceptem que el govern ens pagui una reparació econòmica, cent mil dòlars per desaparegut. Nosaltres no acceptem diners en canvi dels fills. Amb això no ens compraran. Som l'únic organisme de drets humans que no accepta reparació econòmica. A les mares que accepten diners de l'estat pels fills morts, nosaltres els diem: Tens més fills? Per què no els portes als *milicos* perquè te'ls matin? Així tindràs més diners. Diuen que som dures, però som així.

"Quan el govern va proposar aquesta possibilitat, les mares vam celebrar una assemblea. Vam votar totes contra la reparació econòmica, excepte sis. Com que la majoria havia parlat, les sis que no hi estaven d'acord se'n van anar, es van retirar de l'associació. Aquestes mares, com que han acceptat diners són les que el govern passeja per encontres o congressos de drets humans a l'estranger. També hi ha àvies que han acceptat diners, àvies que busquen els nets que van desaparèixer amb els pares. Elles també s'autoanomenen àvies de la Plaza de Mayo, però mai no vénen a la plaça.

"I dels *milicos*, què n'he de dir? Avui hem de veure per TV com autèntics criminals parlen amb tota llibertat del que van fer als nostres fills. Ho poden explicar i són lliures. El capità Scilingo ha confessat la seva participació en els assassinats dels detinguts al riu de la Plata. Per nosaltres això no té cap valor; abans feia el paper d'assassí i ara el de mig penedit. El que ha de fer Scilingo és donar els noms dels assassins que anaven amb ell. Scilingo i alguns altres han confessat coses que les mares ja sabíem, però ells continuen sense comprometre's. Ni Scilingo ni Massera no s'han penedit del que van fer; ara es dediquen a fer el paperot. Avui mateix hem de sentir dir a Martínez de la Hoz, un dels assessors de Menem que va ser ministre d'Economia durant la dictadura, que l'actual govern i el ministre d'Economia, Cavallo, segueixen la

mateixa política que feia quan ell era amb els militars. Per dur a terme la política que avui encara és vigent van haver de fer desaparèixer trenta mil persones.

"Nosaltres fa anys que diem que el poder judicial és subordinat al poder polític i aquest, al poder militar. Als militars argentins, no els cal actuar. Polítics com Menem ja fan el que ells mateixos farien. I al capdamunt hi ha l'imperialisme dels Estats Units, que ara, en lloc d'enviar exèrcits a l'Amèrica Llatina, hi envia droga. Jo crec que la història es repeteix. Els desapareguts d'avui són els joves que es droguen. Els drogoaddictes no pensen en res, no seran revolucionaris, no seran contestataris. El que intenten els governs és de fer el poble com més va més ignorant per aprofitar-se'n. Però jo crec que el poble se n'adona, de tot això. Els únics que podien haver fet una Argentina diferent eren els nostres fills i els van matar. Tot això, ho hem après, com també hem après que el sistema s'ha de combatre des de fora. Haurà de passar un temps. Els joves que ara mateix estan amb les mares, i que no fan política partidista, són el futur. Algun dia en veurem algun ocupant la casa del govern amb la dignitat que cal. Si les mares no hi creguéssim, en això, no continuaríem pas lluitant.

"Els, els *milicos*, volien passar per herois i avui no poden sortir al carrer perquè la gent els estomaca, els diu de tot. El poble els condemna i els crida assassins. I cosa més important, els seus fills i els seus néts saben que són uns assassins. Ningú no pot dir això dels nostres fills. Nosaltres en podem ensenyar les fotografies al carrer i reivindicar-los orgullosament. Nosaltres, mares i fills de desapareguts, ens sentim orgulloses. Jo odio els assassins. Ni els oblidó ni els perdonaré mai".

Graciela, la supervivent. Graciela fou segrestada el 18 d'octubre de 1977. "Em detenen perquè una ex-companya que ja feia un any que era detinguda em va *marcar*. *Marcar* volia dir identificar i denunciar algú. Vaig saber des-

prés que la meva *marcadora* s'havia passat al bàndol militar i que fins i tot festejava amb un *milico*, de la Marina.

"En el moment de la detenció jo militava a les Joventuts Peronistes, al barri d'Avellaneda, organitzant una guarderia. Em guanyava la vida treballant en un laboratori, el mateix on treballava la mare. La feina era l'únic lloc de contacte entre nosaltres. Jo l'havia avisada que, si no em veia a la feina, era que m'havien agafat i, per molt que no servís de res, que demanés un *habeas corpus*. La mare callava. Només una vegada em va dir que érem una colla de boigs, que ens matarien a tots. Però en aquells moments ja ni discutíem. A la seva manera, mirava d'ajudar-me.

"El 18 d'octubre vaig sortir d'hora de casa. Abans d'anar a treballar

"Em donaven cops de puny al pit i al ventre, però el procediment fonamental eren les descàrregues."

volia fer-me depilar les cames. Quan baixava les escales del sobte vaig veure un Falcon beige [*prototip dels cotxes que feien servir els milicos*] i vaig vacil·lar un moment. Quan sóc a baix em miro els diaris del quiosc, el papa Pau VI havia visitat les Nacions Unides i quan m'acostava a l'andana m'adono d'un tipus corpulent amb boina. Em va cridar l'atenció perquè a Buenos Aires ningú no porta boina. De sobte se'm posa davant, em subjecta amb força i em diu: policia federal, m'hauria d'acompanyar. Em tiro a terra i començo a cridar que em volien matar. A terra intento de treure'm la pastilla de cianur de la butxaca de la brusa (n'hi portava tres) i quan ja la tinc, com que em donen puntades de

peu, la pastilla em salta dels dits i veig, impotent, com s'escola cap a l'andana i cau a la via. M'aixequen i m'emmanillen. A fora, em van posar una caputxa i em van ficar en un cotxe. Em portaven a l'ESMA. Allí em condueixen a la sala 13, una de les habitacions de tortura. Em treuen la roba, no tota, i llavors descobreixen l'altra pastilla, la que jo duia als sostenidors. Tot i la humiliació del moment, un pensament em ve al cap: Déu meu, vaig sense depilar!

"Els interrogadors van ser el capità Wamond, capità retirat, que s'havia reincorporat per participar en la repressió, i l'aleshores tinent Pernias; Pernias era qui em donava els cops o m'aplicava la *picana* i Wamond qui feia de bo. Em donaven cops de puny al pit i al ventre, però el procediment fonamental era la *picana*, que funciona amb corrent elèctric i que s'usa per fer entrar les vaques a l'escorxador. Em posaven la *picana* a diferents parts del cos, als genitals sobretot. Jo provava de fer-me caure la ca-

Graciela, la desapareguda que ha sobreviscut a la nit dels militars: "Molta gent, al cap dels anys, m'ha dit que si he sobreviscut és perquè vaig col·laborar amb els *milicos*, perquè vaig cantar noms. Però el fet és que els qui som vius ho som només perquè ells van decidir-ho."

ARXIU

Videla i Pinochet van transformar l'Argentina i Xile, respectivament, en autèntiques sales de tortura i mort. Els milers de testimonis han evidenciat l'existència d'una política repressiva planificada.

putxa per veure on apuntaven cada vegada. Vaig veure que la mort podia trigar a arribar. Per això, a cada cop de "picana" m'agafava com podia al catre on em tenien lligada per tal que la descàrrega elèctrica fos més forta, se'm parés el cor i tot s'acabés d'una vegada. Això els tornava boigs i cridaven: Filla de puta, no t'agafis al catre. Amb les sotragades, la caputxa em va caure alguna vegada i vaig poder veure la cara del meu torturador: tenia les faccions desencaixades, la cara vermella, amb els ulls desorbitats. Duïa una camisa blau cel, xopa de suor, i penjat al coll un crucifix i una medalla de la Milagrosa.

"Jo havia sentit dir que en una sessió de tortura, has de fixar la ment en una sola cosa i concentrar-t'hi. Provar de sortir de tu mateixa. Se'm va ocórrer de començar a resar avemaries. Pernias em deia: Filla de puta, no resis. I jo resava sense parar i m'encomanava a Déu i als companys que estimava i no pensava delatar. En aquests moments, els grans eslògans de la revolució no són suficients, el que et fa aguantar és salvar la gent que estimes. La primera sessió de tortura va durar fins a la nit. Llavors Pernias anuncia que ha arribat el meu final. Vestida i amb el gec vermell –regal de la mare– que duïa

quan m'havien detingut, em tornen a posar la caputxa i les manilles i em fan pujar a un cotxe: un "trasllat" volia dir la mort. Arribem a un camp. Alguns em tocaven les solapes del jec i deien: Li podríem treure el jec, és bonic i m'agradaria d'endur-me'l per a la meua dona. Seria una llàstima que s'hagués de tacar de sang. Jo només pensava: Que em matin d'una vegada. Són tres trets. Jo penso que no m'han apuntat bé. Llavors diuen: Ara va de debò, i em fan agenollar, em col·loquen el canó d'una pistola al pols. Torno a sentir trets. Llavors m'aixequen de terra. Cap bala no m'havia tocat. Em van tornar al cotxe. Quan baixo, tornem a ser a l'ESMA. Dos dels qui em duïen em feliciten d'haver estat tan valenta... Aquell lloc era un món tan estrany... S'hi barrejava la repres-

Alguns militars argentins encara justifiquen les matances argumentant que la subversió era una gangrena que s'havia d'eliminar.

sió clàssica, pura i dura, amb la perversió i la bogeria més impressionants que mai s'hagin vist. Els seus esforços anaven adreçats a desfer-te com a persona, a convertir-te en no res, en un ésser completament a les seves mans, sense voluntat. El Tigre Acosta, un dels torturadors més cèlebres, sempre deia: Jo parlo cada dia amb *Jesusito*. Si *Jesusito* em diu: Victòria –aquest era el meu nom dins els Montoneros– viurà; tu vius. Però podria ser que demà *Jesusito* em digués: *Victoria se va para arriba* i llestos. *Ir para arriba* significava morir, anar-se'n al cel.

"Quan feia un mes i mig que era a l'ESMA, em va portar al prefecte Febres, que em va preguntar si

sabia escriure a màquina. Li vaig dir que sí. Em va portar al tercer pis, un lloc que en dèiem la peixera, perquè tenia les parets de vidre, i em van asseure davant una Olivetti vella. Em van dir que passés a màquina un treball sobre la batalla de Verdun, que havien obligat a escriure a un altre presoner. Aquest treball va servir al germà de Tigre Acosta per aprovar l'examen de l'Escola de Guerra. El que tenia de tragicòmic la situació és que mentre escrivia a màquina aquells tipus venien a veure'm i es quedaven admirats de la rapidesa amb què feia anar els dits, i que escriviés sense mirar el teclat de la màquina... Era un fenomen, per a ells. Ho expliques i la gent no s'ho creu, però aquestes van ser les arbitrarietats que, a alguns, ens van permetre de conservar la vida... Molta gent, al cap dels anys, m'ha dit que si he sobreviscut és perquè vaig col·laborar amb els *milicos*, perquè vaig cantar noms. Aquesta és la idea que en general la gent té dels supervivents d'aquell horror. I jo lluito contra aquesta idea perquè el fet és que els qui som vius ho som només perquè ells van decidir-ho. A partir del moment que Massera posa en marxa el seu projecte de convertir-se en un nou Perón, la seva idea era que els militants peronistes i montoneros detinguts i "rehabilitats" hi col·laboréssim. Però a banda les feines concretes ens havíem de mostrar receptius al procés de recuperació. Per exemple, si eres una noia era bo que mostressis preocupació pel teu aspecte físic, perquè ells tenien la convicció que les revolucionàries érem totes lletges i els nois no ens feien cas. Si et mostraves hàbil en les tasques domèstiques, també eren punts a favor... Quan fa mesos que simules que t'emmotiles a una manera de ser que no és la teva, t'acabes demanant: Qui sóc jo, la qui simulo ser o l'altra? Era qüestió de buscar-te un refugi mental, un racó per continuar essent tu, o el que quedava de tu. En aquesta lluita mental constant van passant els mesos... Llavors arriba el Nadal i el Cap d'Any del 1977, quan els *milicos* organitzen per als presoners un sopar i una festa per donar la

benvinguda a l'any 1978. Però el record més terrible és potser el del Mundial de futbol de 1978. "Durant tot el Mundial els televisors van estar encesos perquè veiéssim els partits. Quan l'equip argentí es va proclamar campió recordo que el Tigre Acosta va venir a donar-nos la mà cridant: Hem guanyat, hem guanyat! En plena eufòria, n'agafen uns quants de nosaltres i ens duen a passejar per Buenos Aires, perquè veiéssim l'eufòria popular. Era un espectacle terrible veure la Plaza de Mayo i els seus voltants plens de gent embogida per la victòria futbolística. Em vaig marejar i vaig demanar de poder treure el cap per la finestra. L'aire de la nit em va petar a la cara i vaig pensar amb desesperació que, si en aquell moment m'hagués posat a cridar que era una desapareguda, que estava tancada de feia mesos, ningú no m'hauria fet cas. Va ser horrible. I la cosa no es va pas acabar aquí. Després de la passejada amb cotxe ens van dur a fer una "parrillada" a un restaurant, per celebrar-ho. Al local érem uns quatre o cinc detinguts i uns quinze *milicos*. Representàvem una colla d'amics que anava a celebrar la victòria. Era impossible de fugir. Em sentia tan malament que vaig demanar per anar al lavabo. I allí, amb pintallavis em vaig posar a escriure frenèticament, a la porta: *Massera, fill de puta. Milicos assassins*. Quan vaig tornar a taula em va agafar por. I si ara van al lavabo i veuen el que he escrit? Sabran que és el meu pintallavis?

"Em deixen en llibertat el 20 d'abril del 79. He viscut fora molt de temps, a Caracas, a Madrid i fins fa poc, a l'Uruguai. Quan definitivament he tornat al país m'hi he trobat estranya moltes vegades. Sóc una de les desenes de milers que va desaparèixer, però he tornat; i això mateix, la tornada, és una cosa que sembla que no et perdono. Els morts són els morts, els desapareguts són els desapareguts i els qui hem aparegut... no som res?"

Cecilia, filla de desapareguts.

Cecilia és estudiant d'antropologia de la universitat de Buenos Aires. Va fer vint-i-un anys aquest mes de febrer. Va néixer un mes abans del cop d'estat militar a Ituzain, un poble del Gran Buenos Aires, a l'oest de la capital federal. A la casa on va néixer, hi va viure menys d'un mes. Després de la desaparició dels pares, Eduardo i Alicia, no hi ha tornat mai més.

"El meu pare, li deien el Feli, per José Feliciano. Era una broma per dir-li curt de vista, perquè duia unes ulleres de cul de got. Estudiava enginyeria, però s'ho va deixar. No sé gaire bé en què treballava. Tinc tot de dades molt fragmentades de tots dos. La mare va estudiar dret i després va passar a filosofia. Treballava en una empresa d'electrodomèstics. Tos dos militaven amb els Montoneros i feien feines socials pels barris. Ara tindrien quaranta-cinc anys. La mare va desaparèixer el dia 21 de desembre del 76; la van agafar al carrer.

En el segrest jo anava amb ella; és a dir que se'm van endur, a mi, també. Al cap de dos dies de la seva desaparició, els militars em van portar com si fos un paquet a casa l'àvia paterna, sense cap explicació. Imagina't el quadre. Després de la desaparició de la mare, el pare, que estava amagat, va trucar a casa de l'àvia per saber si jo era allí. L'àvia li va dir que no perquè no vingués a buscar-me, perquè no s'arrisqués. Però va ser tot inútil. El 7 de gener del 77 la família s'assabentava que havien dut el pare a Campo de Mayo. Ja no va tornar mai més. El pare va morir sabent o sospitant que la mare era morta i creient que jo també ho era.

Cecilia, la filla de dos desapareguts, que no ha conegut mai els pares:

"Pensar en la mort de tots dos és una cosa que m'aterreix, que no voldria pensar."

Servei Català de Col·locació

Si necessita cobrir un lloc de treball a la seva empresa
té a la seva disposició els telèfons 902 22 11 11 i 902 22 10 44 (*)

(*) L'àmbit d'actuació del SCC legalment es ceneix a Catalunya

ARXIU / EFE

Manifestació de protesta dels ciutadans espanyols desapareguts durant la dictadura argentina. El proppassat 3 de febrer va comparèixer a l'Audiència Nacional de Madrid l'ex-presidenta Estela Martínez de Perón per declarar sobre aquest fet.

"Tot el que he anat sabent amb els anys m'ha servit per reconstruir els esdeveniments del passat. He de dir que el principal obstacle per a saber la veritat ha estat la meva pròpia família. Per banda de pare, la família era profundament anti-peronista i, per tant, clarament enfrontada amb el fill. Laia, l'àvia paterna, havia passat una temporada força dolenta: al 1975 s'havia quedat vídua i se li havia mort també el Matías, un germà meu, que ara tindria vint-i-un any. Per banda de mare, l'àvia atribuïa la desaparició de la filla al seu marit, que ella feia responsable únic per la seva militància política. Mai no va voler acceptar que tots dos haguessin tingut un mateix nivell de compromís. Jo vaig créixer sabent que els meus pares eren desapareguts, però sense tenir ni idea de què volia dir ser un desaparegut, i això que la paraula "desaparegut" ha estat present en la meua consciència des que tinc ús de raó. Vaig trigar molt a saber que els meus pares eren montoneros, i què significava això. La família de la mare m'explicava mentides pietoses. Sempre m'havien dit que els meus pares se n'havien anat als Estats Units. I és clar, jo no podia entendre per què m'havien deixat, per què no se m'hi havien endut..."

"L'any 1984 la tia Haydée torna d'un llarg exili al Brasil, a Espanya

i a Suïssa. És ella qui em va respondre els interrogants. Però jo continuava vivint entre dues cases, la de cada àvia. En totes dues, el drama familiar hi ha deixat senyal. L'àvia materna és en un psiquiàtric. L'altra tot just si va fent, després d'una depressió complicada i problemes d'alcohol. Enmig d'aquesta desintegració, jo envejava els cosins: tenien pare i mare, germans, amics. Anaven i venien de vacances plegats. Eren el prototip de la normalitat.

"Durant la primària recordo que parlava sense embuts, i si els altres nens m'ho demanaven, jo deia que era filla de desapareguts. Tothom coneixia la paraula i ningú no feia preguntes. Però jo no en sabia pas gaire clarament el significat ni tampoc com m'afectava, ni potser em vaig defensar gaire d'algun co-

"Encara ara m'assabento de coses que em fa por de preguntar, com per exemple saber com van morir els meus pares."

mentari malintencionat. Una vegada una nena que era filla de militar em va dir alguna cosa, que si la dictadura havia estat una gran època, però jo no em vaig sentir agredida ni res.

"Quan tenia uns tretze anys vaig anar a viure amb la meua tia Haydée. A ella i al seu marit, Fernando, els vaig poder dir "pare" i "mare" per primera vegada a la vida. Viure amb ells em va donar més llibertat i més ganes de saber més coses del passat. Encara ara em vaig assabentant de coses, coses que a vegades em fa por de preguntar, com és ara saber com van morir els meus pares. Pel que fa a la mare, tinc la certesa gairebé total que quan la mataven jo era davant seu. Quan em tornaren a ca l'àvia, ja

era morta. Aquest pensament em fa venir esgarrifances. He sabut també que no va tenir una mort ràpida, la van toturar i la van mantenir viva amb sèrum. Sé que volia morir, perquè algú va veure com s'arrencava l'agulla del sèrum del braç més d'una vegada. El meu pare va morir a Campo de Mayo, però no he sabut de ningú que el veiés.

"Pensar en la mort de tots dos és una cosa que m'aterreix, que no voldria pensar. De quan vivien, en tinc notícies esparses i totes indirectes. No en recordo res, és clar. Un dia, remenant per casa de l'àvia, vaig trobar un d'aquells llibres de nadó on les marcs apunten el dia que al fill li surt la primera dent, el dia que comença a caminar, etc. En una pàgina, hi vaig llegir: 'Record del meu primer dia a la perruqueria', i en un sobret hi havia uns blens de cabells, de bebè. Eren cabells de la mare. Coses com aquesta et fan una sotragada. Però a poc a poc aprens a assimilar-les. Per exemple, ja m'he acostumat al fet que em diguin que m'hi assemblo, als pares, per algun gest o manera de fer. Abans, si em deien que reia com la mare, arrencava a plorar.

"Ara fa justament un any es va crear a Buenos Aires l'associació HIJOS (Hijos por la Identidad y la Justicia contra el Olvido y el Silencio), formada per fills de desapareguts. La primera cosa que vam fer tots va ser una catarsi. Després d'aquesta etapa en què tothom explica el seu cas i, d'alguna manera, s'allibera, puc dir que el fet d'estar amb HIJOS, a mi, m'ha servit bàsicament per constatar plenament la meua situació: sóc òrfena.

"No sóc cap fenomen, sóc jo i tinc els pares morts. No és cap mèrit ser filla de desapareguts. Mai no diré que sóc filla de desapareguts per fer llàstima o per suscitar cap mena de sentiment. El drama familiar és un accident. Cadascun dels fills de desapareguts s'ha de fer càrrec de la seva pròpia història, és una obligació ineludible. Allò que ara és prioritari per a mi és de viure la meua vida".

Xènia Bussé (Buenos Aires)